

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ «БЕРЕГОВОЇ»
ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

***FORMING OF NATIONAL COSTAL POLICY IN CONTEXT OF THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGY***

**С.Г. Дем'яненко
Svetlana Demianenko**

В статті обґрунтовано цілі, завдання, пріоритетні напрямки та принципи національної стратегії управління морськими береговими зонами, яка буде сприяти збалансованому морському природокористуванню.

Постановка проблеми. В останні роки характерними рисами морської берегової зони України є велика кількість учасників господарської діяльності, високій рівень антропогенного навантаження, деградація прибережних екосистем, що призводить до конфлікту між економічними інтересами та природоохоронними цілями. Тому все більшого значення набуває використання принципів сталого розвитку в управлінні морськими береговими зонами.

Необхідність розробки стратегії сталого розвитку берегової зони обумовлена не тільки, катастрофічним станом та низькою соціально-економічною ефективністю використання природно-ресурсного потенціалу української частини Чорного та Азовського морів а й світовими тенденціями у цій сфері та зобов'язаннями України виконувати міжнародні обов'язки у Чорноморському регіоні.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед наукових досліджень присвячених питанням управління розвитком господарської діяльності в морських берегових зонах необхідно виділити праці таких вчених як Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Громова О.М., Золотов В.І.

Постановка мети. Розглянути сучасний стан управління розвитком морських берегових зон, запропонувати та обґрунтувати напрямки, завдання та цілі національної стратегії управління природокористуванням в берегових зонах на засадах стратегії сталого розвитку.

Викладення основного матеріалу. Аналіз світового досвіду в управлінні морськими береговими зонами показує, що більшість прибережних держав вже усвідомили необхідність особливої законодавчої бази та прийняття заходів щодо вирішення берегових проблем та розробки національної політики управління розвитком прибережних територій на засадах [2]:

- визнання пріоритетними видами діяльності в берегових зонах тільки тих, що безпосередньо пов'язані із морем та обмеження тих, що можуть розвиватися в інших зонах;
- використання територіального (просторового) підходу до планування та регулювання діяльності у прибережних зонах враховує зв'язок морських та берегових систем та базується на програмах ресурсокористування з обґрунтування економічного зростання в цих зонах;
- диференційованого підходу до стратегії управління різними ділянками прибережних зон, встановлення нерозвинутих зон, обмеження спорудження нових об'єктів;
- юридичного захисту прибережної смуги (від 100 до 300, а в деяких випадках й до 500 метрів углиб суші), встановлення берегозахисних зон;
- підвищення значення управління регіонального та місцевого рівня у вирішенні питань розвитку прибережних територій.

Таким чином, можна сказати, що при формуванні стратегії управління розвитком прибережних зон України увагу слід приділити наступним аспектам:

- усвідомлення унікальності та цінності морської прибережної зони всіма природокористувачами та учасниками процесу управління;
- розробка берегової політики, що встановить пріоритети, режим експлуатації ресурсів морських прибережних та комплексу інструментів та заходів щодо її реалізації.

З урахуванням особливостей морських берегових зон стратегія сталого соціо-економічного розвитку повинна передбачати такий розвиток природокористування, при якому би забезпечувались: формування та закріплення економічної основи досягнення сталості за рахунок пріоритетного розвитку найбільш ефективних видів прибережної господарської діяльності; збалансованість економічного росту з можливостями природно-ресурсного потенціалу, своєчасне вирішення конфліктів між екологічними потребами та екологічними вимогами охорони прибережної зони моря.

Сприяючи збалансованості морського природокористування повинні наступні пріоритетні напрямки [1]:

- оцінка впливу господарської діяльності на навколишнє середовище;
- удосконалення нормативно-правової бази регулювання забруднення;
- оцінка та моніторинг забруднення;
- розробка Національного плану інтегрованого управління береговою зоною морів;
- охорона земель берегової зони морів;
- залучення громадськості до процесу прийняття рішень в галузі морського природокористування та інформування населення щодо можливих наслідків господарських рішень.

Принципи побудови стратегії сталого розвитку берегових зон повинні відповідати наступним вимогам: раціональне використання природних ресурсів; екологічна стабільність; врахування соціальних та економічних чинників; облік гідрометеорологічних, в т.ч. надзвичайних природних ситуацій. На нашу думку такими принципами можуть бути:

Принцип урахування системи взаємопов'язаних соціальних, екологічних, економічних та політичних пріоритетів розвитку берегової зони в процесі прийняття рішень на регіональному та державному рівнях. У цій системі головними повинні стати соціально-екологічні пріоритети, пов'язані з забезпеченням високої якості життя приморського населення в межах екологічної ємності екосистем, та максимальним забезпеченням потреб як сьогодення так і майбутніх поколінь.

Принцип інтегрованого управління, що передбачає тісний взаємозв'язок економічних та екологічних аспектів морськими проблем розвитку берегової зони, інтеграцію економічної, соціальної, правової, науково-технічної, виробничої та інших систем, пов'язаних з прийняттям управлінських рішень на всіх рівнях управління.

Принцип превентивності, спрямований на прийняття упереджувальних рішень та дій щодо попередження негативного впливу господарської діяльності.

Принцип обмежень та керованого впливу на розподілення антропогенного навантаження в межах берегової зони, засновано на функціональному зонуванні берегової зони та затвердження видів використання ресурсів в межах функціональних зон, регулювання масштабів та темпів економічного розвитку.

Принцип забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності та здоров'ю населення при розвитку природокористування в морській береговій зоні.

Принцип узгодження національних та регіональних інтересів при визначенні загальних та довгострокових цілей розвитку та вирішенні оперативних питань щодо використання земель та природних ресурсів берегової зони.

Крім того, необхідно цілеспрямовано формувати суспільну свідомість щодо сприйняття екологічної цінності морської берегової зони України, підвищувати роль населення у прийнятті рішень щодо можливостей розвитку приморських регіонів.

Однією з головних умов та пріоритетним завданням державної політики щодо приморських регіонів повинна стати підтримка та стимулювання розвитку приморських районів та міст з великим природно-ресурсним потенціалом, що зможуть сприяти росту економіки та сталому розвитку країни в цілому.

Цілями національної політики стосовно прибережних зон повинні бути [3]:

- збереження, захист, розвиток та відновлення потенціалу природних ресурсів морських берегових зон;

- сприяння розвитку тих видів діяльності, що безпосередньо пов'язані із морем та берегом;
- впровадження системи інтегрованого управління береговою зоною.

Враховуючи зазначені напрямки та цілі пріоритетами національної політики стосовно прибережних зон повинні стати:

- офіційне встановлення географічних меж берегових зон із виділенням зон особливого захисту;
- встановлення особливо цінних територій берегових зон, що потребують особливого режиму природокористування;
- державний протекціонізм в сфері охорони навколишнього середовища в межах означених зон;
- збільшення фінансування на охорону прибережних ресурсів та запобігання негативних наслідків господарської діяльності в прибережній зоні;
- територіальне зонування, що враховує зв'язки морської та сухопутної систем та цінність природно-ресурсного потенціалу;
- координація та узгодження інтересів різних рівнів, відповідальних за планування та управління діяльністю в прибережній зоні (міжнародний, національний, регіональний, місцевий), а також урахування інтересів населення;
- розмежування відповідальності між різними рівнями управління відповідно до політики природокористування, що проводиться в тому числі у випадках виникнення надзвичайних екологічних рішень;
- комплексний державний контроль за розвитком морської берегової зони;
- вільний доступ суспільства до екологічної інформації, участі в процесах прийняття рішень стосовно проблем прибережних зон.

Крім того, при розробці національної політики актуальним залишається досі невирішене питання визначення меж берегової зони, яка потребує планування, регулювання, контролю, та диференційованого підходу до охорони та експлуатації. Для цілей управління доцільним є встановлення сухопутних меж відповідно щодо меж адміністративних районів приморських областей. Усередині необхідно виділити захисні смуги (від 100 до 300 метрів від зрізу води), що передбачає обмеження розвитку, особливо на ділянках з особливо вразливими екосистемами та жорстку оцінку впливу на навколишнє середовище. В межах до 2 км весь береговий розвиток повинен заздалегідь бути передбачений та скоординований в схемах землекористування. Також необхідно виділити внутрішні межі морської берегової зони, враховуючи активність господарської діяльності в прибережній полосі моря. Визначаючи межі всіх зон необхідно враховувати екологічне, соціально-економічне, наукове значення конкретних ділянок берегових зон та можливі наслідки їх господарського розвитку, що планується.

Згідно з межами, що передбачаються, слід розподілити повноваження, ступінь впливу та функції центральних та місцевих органів

державної виконавчої влади та місцевого самоврядування в галузі використання та охорони природно-ресурсного потенціалу.

Серед пріоритетних завдань, що повинні вирішуватися на національному рівні слід виділити:

- планування використання вичерпаних морських ресурсів (дна та надр моря, рибних та нерибних біологічних ресурсів моря);
- розвиток мережі навігаційних морських транспортних шляхів та портово-промислових комплексів;
- ліквідація надзвичайних екологічних ситуацій;
- розробка стратегічних напрямів розвитку прибережних зон та планів земле- та водокористування;
- контролю та моніторингу за розвитком виробничих сил та природокористування в прибережній зоні.

Функціями місцевого самоврядування повинні стати:

- дозвіл на будівництво промислових, сільськогосподарських та інших господарських об'єктів;
- здійснення заходів щодо охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу для забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності приморського населення;
- освоєння невичерпаних морських ресурсів (гідрологічних та енергетичних).

Місцеві органи повинні мати особливий пріоритет у забороні та дозволі на будівництво небезпечних господарських об'єктів. Органи місцевого самоврядування повинні мати правові засади щодо вирішення конфліктів між підприємствами та населенням, пов'язаними їх економічними та екологічними збитками.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Національні інтереси України в ефективному використанні природних ресурсів Чорного та Азовського морів, підвищення значення прибережних областей та економічної та геополітичної ролі в Чорноморському регіоні, необхідність виконання міжнародних обов'язків в цьому регіоні обумовили потребу в активізації уваги до пошуку напрямків інтеграції процесів управління природокористуванням та господарською діяльністю в прибережній зоні, узгодження економічних інтересів та екологічних потреб.

2. Стратегія сталого соціально-економічного розвитку повинна передбачати такий розвиток природокористування, при якому би забезпечувались: формування та закріплення економічної основи досягнення сталості за рахунок пріоритетного розвитку найбільш ефективних видів прибережної господарської діяльності; збалансованість економічного росту з можливостями природно-ресурсного потенціалу, своєчасне вирішення конфліктів між екологічними потребами та екологічними вимогами охорони прибережної зони моря.

3. Принципи побудови стратегії сталого розвитку берегових зон повинні відповідати наступним вимогам: раціональне використання природних ресурсів; екологічна стабільність; врахування соціальних та

економічних чинників; облік гідрометеорологічних, в т.ч. надзвичайних природних ситуацій. Серед принципів слід особливо виділити принципи превентивності, інтегрованого управління та узгодження національних та регіональних інтересів.

4. Розширення компетенції місцевих органів самоврядування щодо вирішення проблем охорони та використання природно-ресурсного потенціалу морів потребує реальної правової та фінансової основи. У зв'язку з цим необхідно наділити місцеві органи більш широкими правами та повноваженнями в галузі екологічного оподаткування, а особливо у введенні нових податків, специфічних лише для морського природокористування.

Література

1. Золотов В.И. Берегозащита как элемент антикризисного управления природопользованием в береговой зоне / Антикризисное управление морским природопользованием (теоретико-методологические и прикладные аспекты исследований) / Под ред. Б.В. Буркинського, В.Н. Степанова. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН України, 2010. – С. 487-515.

2. Инструментарий антикризисного управления природопользованием в морских рекреационных зонах: Монография / [Громова Е.Н., Косовская Е.В., Крыжановский Р.А., Фесенко О.А., Золотов В. И., Волошин Д.В., Гетьман Е.Л.] / Под ред. д.э.н. проф. В.Н. Степанова – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2011. –163 с.

3. Шунтова С. Г. Береговая зона Азовского моря как ресурс развития украинского и российского Приазовья / Экономико-экологические проблемы Азовского моря/ Под. ред. Буркинського Б.В., В.Н. Степанова (Украина), Бердникова С.В.(Россия) – Одесса: Феникс, 2008. – Одесса: «Феникс», 2008 – С.74-88.

Abstract

Demianenko S.G.

Forming of national costal policy in context of the sustainable development strategy

The marine coastal zone of Ukraine is characterized with such features: large number of participants in economic activity, high levels of human activity, degradation of coastal ecosystems, conflicts between economic interests and environmental objectives.

Analysis of international experience in the coastal zone management shows that most coastal states have recognized the need for special legislation and the adoption came to address coastal issues and develop a national policy of development of coastal areas on the basis of sustainable development strategy.

Strategy of development of coastal zones of Ukraine should be formed on the following aspects:

- awareness of the uniqueness and value of marine coastal areas of nature and all members of the management process
- the development of coastal policy that sets priorities, modes of coastal resources using and tools and measures for its implementation.

The marine coastal zone strategy of sustainable socio-economic development should include: the formation and strengthening the economic basis of achieving sustainability through the priority development of the most effective types of coastal economic activities, balancing economic growth with the possibilities of natural resources, resolution of conflicts between environmental needs and environmental requirements of coastal sea.

Priorities for balanced coastal resource using are:

- assessment of impacts of economic activities on the environment;
- improving the laws of pollution regulating;
- assessment and monitoring of pollution;
- working out of the National Plan of Integrated Coastal Zone Sea management;
- involvement of nongovernment organization in decision-making and informing citizens about the possible consequences of economic decisions.

Principles of sustainable development strategies of coastal areas must meet the following requirements: management of natural resources, environmental sustainability, taking into account social and economic factors.

Main principles of sustainable development of coastal zones are:

The principle of interrelated social, environmental, economic and political priorities of coastal decision-making at regional and national levels.

The principle of integrated management, which involves a close relationship of economic and environmental aspects of the coastal zone problems, the integration of economic, social, legal, scientific, technical, manufacturing and other systems for management decisions at all levels of government.

The precautionary principle is aimed at decision-making and pre-emptive action to prevent the negative impact of economic activity.

The principle of limited and controlled impact of anthropogenic pressure within the coastal zone, based on the functional zoning of the coastal zone and approval of resources using within the functional areas, adjusting the scale and pace of economic development.

The principle of environmental safety of life and health.

The principle of harmonization of national and regional interests in determining the overall and long-term development goals.

One of the main terms and a priority policy for coastal areas should be supporting and encouraging development of coastal areas and cities with high natural resource potential that can contribute to economic growth and sustainable development in general.

The objectives of national coastal policy should be:

- preservation, protection, development and restoration of natural resource potential of coastal zones;
- to promote activities that are directly related with sea and shore;

- the implementation of integrated coastal zone management.
- setting of geographical boundaries of coastal zones, with the focus areas of special protection;
- to increase funding to protect coastal resources and prevent the negative effects of economic activities in the coastal zone;
- the territorial zoning of sea and land systems and the value of natural resources;
- coordination and harmonization of interests of different levels (international, national, regional, local) and taking into account the interests of society;
- dividing of responsibilities between different levels of management in accordance with the policy of nature, which is conducted including in cases of emergency environmental solutions;
- integrated state control over the development of activity in coastal zones;
- free access to public environmental information, participation in decision making on coastal issues.

The priorities that should be resolved at national level should include:

- planning of marine resources using;
- developing a network of sea navigational routes and port-industrial complexes;
- emergency environmental situations;
- strategic directions of using of land and water;
- control and monitor the development of productive forces and natural resources in the coastal zone.

The functions of local government are:

- permission to build industrial, agricultural and other economic facilities;
- measures for protection and reproducing natural resources of the coastal zones;
- exploration of hydrological and energy resources.

Local authorities should have special priority in the prohibition and permission to build a hazardous household objects. Local governments should have the legal principles to resolve conflicts between companies and people related to economic and environmental losses.